

УДК 159.955 811 37
DOI: 10.30970/sls.2024.0.4850

**MNEMOTECHNIKI ASOCJATYWNA DETERMINANTA MYŚLENIA
DYWERGENCYJNEGO U DZIECI UCHODŹCZYCH –
ANALIZA WPLYWU AUTORSKICH ZAJĘĆ KOLOROWE SYLABY**

Klaudia MAKASÓW

*Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim
ul. Fryderyka Chopina, 52, budynek 7, Gorzów Wielkopolski, 66-400 (Polska)
Szkoła Doktorska
ORCID ID: 0009-0008-7955-3578
e-mail: makasowklaudia@gmail.com*

Wiedza nabyta pod przymusem nie trzyma się głowy
Platon

Mnemotechniki, których źródło sięga starożytności to kreatywne metody służące zapamiętywaniu informacji poprzez zastosowanie technik skojarzeniowych, stymulujących pracę obu półkul mózgowych. W niniejszym artykule dokonano eksplikacji mnemotechnik oraz omówiono ich rodzaje. Zaakcentowano takie nowe (sub)dyscypliny oscylujące wokół nauczania przyjaznego mózgowi, jak neurodydaktykę, neuropedagogikę oraz neuroedukację. Rozważono style uczenia opierające się na percepcji kinestetycznej, wzrokowej i słuchowej. Zaprezentowano autorskie metody pracy na rzecz dzieci uchodźczych z Ukrainy w Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Z. Herberta w Gorzowie Wielkopolskim. Uwypuklono korelację pomiędzy efektywnym nauczaniem a dywergencyjnym myśleniem.

Słowa kluczowe: mnemotechniki, myślenie dywergencyjne, dzieci uchodźcze, neuropedagogika, neurodydaktyka, neuroedukacja.

Wprowadzenie – cel badania – obiekt i materiał badawczy

Pamięć, którą dysponuje każda jednostka ludzka, ma zdolność kodowania, odpowiada za gromadzenie, przechowywanie oraz wydobywanie reprezentacji uprzednich doświadczeń (Jagodzińska M., 2008, s. 21). Mówiąc o pamięci, warto zwrócić uwagę na systemy pamięciowe. Rozróżniamy pamięć krótkotrwałą (zwaną roboczą) i długotrwałą, za których regulację odpowiada mózg. Uczenie się natomiast jest procesem, dzięki któremu w osobie zauważalne są zmiany postępowania poprzez wspomniane uprzednie wrażenia (Jagodzińska, 2008, s. 22). Niemniej zwraca się uwagę, iż uczenie się i pamiętanie to tożsame działania wynikające z przyswajania przez jednostki nowych doświadczeń, gdyż “pamięć odpowiada za przechowywanie tych doświadczeń, a uczenie się to przejaw tego przechowywania objawiający się w zachowaniu jednostki” (Skibska, 2012, s. 20). Istnieją metody i techniki, które mogą poprawić sposoby kodowania, w tym także mnemotechniki.

Celem badania jest analiza sposobów efektywnego nauczania języka polskiego dzieci uchodźczych z Ukrainy na zajęciach *KOLOROWE SYLABY* przy pomocy mnemotechnik i myślenia dywergencyjnego. W trakcie badania zostaną uwidocznione techniki skojarzeniowe – mnemotechniki, ich rodzaje, wpływ percepcji wzrokowych, słuchowych i kinestetycznych na naukę języka polskiego jako obcego, specyfika organizacji warsztatów *Kolorowe sylaby* oraz korelacja mnemotechnik i myślenia dywergencyjnego.

1. Techniki skojarzeniowe – mnemotechniki

Mnemotechniki to sposoby ułatwiające jednostce zapamiętywanie istotnych treści poprzez metody oddziałujące na umysł z wykorzystaniem percepcji kinestetycznych, wzrokowych, słuchowych. Mnemotechniki działają na zasadzie skojarzeniowej – tzw. “kodów pamięciowych”, które stymulują pracę półkul mózgowych. Precyzując, jak stwierdza Joanna Skibska:

“Mnemotechniki to metody, system «kodów pamięciowych» [...], sztuczki pamięciowe wspomagające zapamiętywanie dowolnych informacji, wśród których można wymienić np.: żarty, opowiadania, rymowanki, obrazki [...]. To techniki bazujące na funkcjonowaniu mózgu, stymulujące kojarzenie w obu półkulach, pozwalające wykorzystać niesamowite zasoby naszej pamięci i wydobywać z nich to, co w danej chwili jest nam potrzebne. Korzystanie z nich wymaga zastosowania zasad kojarzenia i wyobraźni, aby możliwe było powstawanie w umyśle niezapomnianych obrazów”. (2012, s. 19)

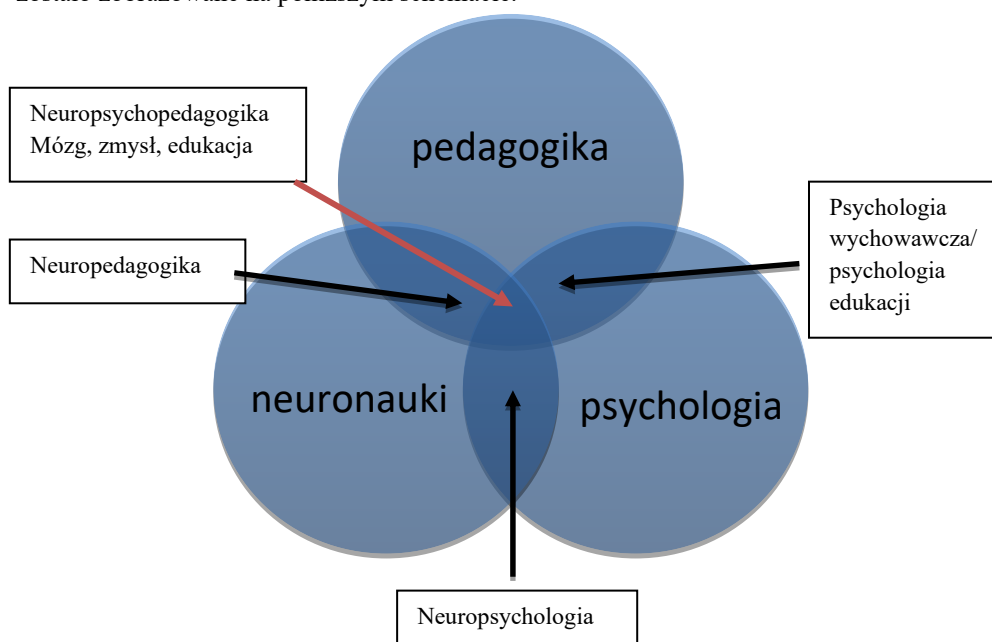
Inne definicje mówią o strategiach mnemonicznych, które “pomagają kodować informację do zapamiętania poprzez wiązanie jej z informacją przechowywaną w pamięci długotrwałej” (Zimbardo, Johnsoni McCann, 2010, s. 238). Stosowanie mnemotechnik jako metod konstruktywnych ma znaczący wpływ na proces edukacji, ponieważ dużo łatwiej przyswoić informacje, które możemy odtworzyć poprzez skojarzenia. Ludzka pamięć za pomocą synaps i neuronów umieszczonych w mózgu angażuje kanały odpowiadające za kojarzenie. Według Philipa Zimbardo i współpracowników proces ten przebiega w następujący sposób:

“system kanałów otwiera się podczas rejestracji informacji i przesyła ją w różnych kierunkach w sieci podatnej na reakcje elektrochemiczne [...]. Im więcej systemów kanałów zostaje otwartych podczas rejestracji informacji, tym większa jest liczba możliwości dotarcia do nich z różnych stron oraz im więcej przekazywanych informacji zostało zarejestrowanych, tym łatwiej zarejestrować nowości”. (2010, s. 238)

Metoda ta swoje korzenie czerpie ze starożytności. Jednym z prekursorów mnemotechnik był Hippiasz – sofista żyjący w V–IV wieku p.n.e., poeta, polityk, filozof uwieczniony w dialogach Platona. Hippiasz miał dość ortodoksyjne metody nauczania, ponieważ nie uwzględniał, jak wielu przed nim, potrzeb edukacji w zakresie retoryki, antylogii czy synonimiki; uznawał wyłącznie wiedzę encyklopedyczną (Reale, 1994, s. 280). Ponadto – jak sugeruje Giovanni Reale – “wśród dyscyplin, które proponował w swoim dydaktycznym encyklopedyzmie, wielkie znaczenie miała matematyka i nauki dotyczące przyrody. Łatwo to zrozumieć, gdyż przekazywanie nauk dotyczących natury uważał dlatego za konieczne, ponieważ sądził, że życie ludzkie powinno stosować się do natury i do jej praw bardziej aniżeli do praw ludzkich” (1994, s. 280). Współcześnie wykorzystuje się metody pozostawione w spuściźnie przez starożytnych.

Mnemotechniki mają szerokie zastosowanie – od zapamiętania rzeczy mniej istotnych (np. listy zakupów) po bardziej praktyczne (np. przygotowanie wystąpienia publicznego, opanowanie dat historycznych czy nauka języka obcego).

W dyskursie naukowym pojawiają się nowe dyscypliny i subdyscypliny, które podobnie do mnemotechnik koncentrują się na kształceniu, wykorzystującym potencjał mózgu. Neuropedagogika, neurodydaktyka oraz neuroedukacja nie są tożsame, ale mają wspólny rdzeń, nauczanie przyjazne mózgowi. W związku z tym należy wyjaśnić konceptualizację pojęć: “pedagogika”, “dydaktyka”, “neuropedagogika”, “neurodydaktyka”. Pedagogika to nauka, której przedmiotem badań jest szeroko pojęta edukacja (odnosząca się do wychowania) i stanowi samodzielną dyscyplinę naukową, natomiast dydaktyka to jej subdyscyplina. W następstwie tego neurodydaktyka jest uznawana za subdyscyplinę neuropedagogiki, co zostało zobrazowane na poniższym schemacie.

Rysunek 1. Schemat relacji między poszczególnymi neurodziedzinami naukowymi wg Małgorzaty Chojak (2020, s. 369-384).

Przedmiot badań neuropedagogiki dotyczy edukacji w odniesieniu do neurobiologii (Chojak, 2019, s. 13). Wspomniana edukacja miałaby dotyczyć zarówno wychowania (edukacja emocjonalna), nauczania (edukacja poznawcza) oraz kształcenia (edukacja zrównoważona) (Chojak, 2019, s. 14). Neuroedukacja sama w sobie nie miałaby do zaoferowania istotnych zmian w treści kształcenia, ale w swoich działaniach, jak sugeruje Małgorzata Chojak, koncentrowałaby się na “położeniu nacisku na rozwój zdolności poznawczych istotnych dla procesu wychowania i nauczania oraz o organizowanie przestrzeni edukacyjnej wspierającej optymalne wykorzystanie potencjału mózgu uczniów” (2019, s. 11). Nieodzowne przy tym wydaje się zrozumienie zasad funkcjonowania mózgu oraz maksymalnego wykorzystania jego możliwości w procesie edukacji.

Pojęcie neurodydaktyki po raz pierwszy wybrzmiało pod koniec lat osiemdziesiątych – przypisuje się je dydaktykowi matematyki Gerhardowi Preißowi. Następnie usłyszano o neurodydaktyce w latach dziewięćdziesiątych, kiedy to Gerhard Friedrich napisał na ten temat pracę habilitacyjną. Celem neurodydaktyki jest poszukiwanie sposobów ułatwiających procesy zapamiętywania i uczenia się, przydatnych nie tylko uczniom i studentom, lecz także rodzicom (Żylińska, 2013, s. 16). Neurodydaktyka kreuje “nowe koncepcje pedagogiczne, a także inicjuje poszukiwanie systemu edukacyjnego przyjaznego mózgowi i lepiej wykorzystującego jego silne strony” (Żylińska, 2013, s. 14). Neurodydaktyka zrzesza nie tylko biologów, neuropsychologów, specjalistów od kognitywistyki, lecz także rodziców, pedagogów, nauczycieli, wszystkich zainteresowanych nową dyscypliną interdyscyplinarną, choć nie może jeszcze być mowy, jak twierdzi Marzena Żylińska, w tej młodej dziedzinie o neuropedagogach (2013, s. 18). Jak słusznie zauważyła, mianem neuropedagoga może nazwać się osoba posiadająca kwalifikacje z zakresu pedagogiki, neurobiologii oraz wiedzę z neuroobrazowania (2019, s. 13).

Zadania rysujące się przed neuropedagogami opierają się na optymalnym wykorzystaniu potencjału uczniów, w związku z czym należy wypracować odpowiednie rozwiązania edukacyjne dostosowane do realiów placówek oświatowych. Jak wskazuje M. Żylińska, dowiedziono w badaniach, iż “informacje o zabarwieniu emocjonalnym zostają łatwiej zapamiętane niż neutralne. Autor podręcznika do nauki języka obcego formułuje na tej podstawie hipotezę, że słówka zawarte w tekstach poruszających emocje uczących się osób zostaną przez nie łatwiej zapamiętane” (2013, s. 20). W związku z tym w placówkach edukacyjnych podejmowane są próby wdrożenia nowych materiałów dydaktycznych sprzyjających procesom neurodydaktycznym, na razie na zasadzie eksperymentalnej angażującej dużą próbę uczniów (Żylińska, 2013, s. 20).

Wyodrębnianie się wspomnianych wyżej nowych subdyscyplin oraz dyscyplin na pograniczu wielu nauk jest odpowiedzią na potrzeby współczesnego świata, który ewoluuje i generuje konieczność sprzęgania ze sobą nauk w celu dostosowania np. ofert edukacyjnych pod dzisiejszego odbiorcę. Wymaga to od specjalistów samodoskonalenia i doksztalcania się w konkretnej dziedzinie wiedzy (tudzież dziedzinach), tak by sprostać oczekiwaniom odbiorców i stać się profesjonalistą w danym zakresie. Wówczas, znając możliwości podopiecznych, można zaplanować i pokierować procesem nauczania adekwatnie do zasobów oraz z optymalnym wykorzystaniem dostępnych technik i metod usprawniających proces uczenia się i zapamiętywania, poczynając od mnemotechnik, a kończąc na neuronauce.

2. Rodzaje mnemotechnik

Istnieje kilka rodzajów strategii pamięciowych pozwalających jednostce recypować ważne wiadomości. Mnemotechniki ułatwiają nie tylko zapamiętywanie, lecz także przypominanie sobie w odpowiednim momencie rzeczy adekwatnych do wykorzystania w konkretnej sytuacji.

Jako pierwszą zwykle wymienia się **metodę łańcuchową**, w której należy koncentrować się na zapamiętywaniu komponentów przy użyciu łańcucha skojarzeń znajdujących się pomiędzy nimi. Od tej metody wychodzą pozostałe, bardziej złożone i skomplikowane. W tym miejscu należy przybliżyć regułę **OBRZ + AKCJA = PAMIĘĆ**, które stanowią akronim opisujący elementy żywego obrazu, do którego należą: **obrazy** pozytywne, **barwa**, **ruch** – akcja, **absurdalność** i **humor** obrazów, **związki**, **przesada** w tworzeniu obrazów, **liczby/numeracja**, **uszczerbowienie**, **synestezja**, **amor**, **kolejność** i **porządek**, **codziennosc/niecodziennosc**, **ja** w obrazach mentalnych, **aktywna wyobraźnia** (Skibska, 2012, s. 20-21). Połączenie

powyższych zasad sprzyja lepszej kondycji umysłowej. Wizualizowanie sobie wymagowanej sytuacji, w której występuje zbiór elementów do przyswojenia, zapewnia skuteczność procesu.

Jeśli osobie zależy na opanowaniu długiego ciągu liczb, leksemów itp., warto zastosować metodę GSP, czyli **Głównego Systemu Pamięciowego**, opartą na przyporządkowaniu właściwego numeru poszczególnym elementom. Metody tej po raz pierwszy użył Stanisław Mink von Wennsshein w połowie XVII wieku i polega ona na przyporządkowaniu numerom od 0 do 9 spółgłosek (0 – s, z; 1 – t, d; 2 – n; 3 – m; 4 – r; 5 – l; 6 – j; 7 – k, g; 8 – f, w; 9 – p, b) na zasadzie fonetycznego alfabetu cyfrowego, tworząc w ten sposób zakładki liczbowe, czyli leksemy, które będą utożsamiane z konkretną cyfrą (Buzan, 2003, s. 98). Samogłoski, złożenia (“sz”, “cz” itd.) oraz znaki diakrytyczne traktowane są jako oczywiste wypełniacze w generowanych słowach, stąd ich pominięcie w głównym kodzie pamięci układu. Istotne w tym systemie jest wizualizowanie sobie terminu w celu szybszej absorpcji. Na przykład dla numeru 7 powinno powstać słowo, które będzie zawierało konkretną głoskę *k* lub *g*, takie jak *kreda*. Inaczej wygląda sytuacja przy dwucyfrowym kodzie. Wówczas dla cyfry 25 może powstać zbiór kilku leksemów; natomiast sposób zapamiętania zestawu zależy od predyspozycji przyswajającego (układ alfabetyczny, wyobrażenie wizualne).

Do mniej skomplikowanych metod nauczania należą wierszyki, które bazując na rymach, pozwalają szybciej przyswoić materiał. Jest to często spotykana metoda, która z pozoru może wydawać się łatwa, jednakże jej skonstruowanie wymaga nakładu czasu i kreatywności.

Akronimy, inaczej mówiąc – skrótowce, kondensują dwuwyrazowe, czasem trzywyrazowe wyrażenie do pierwszych liter i są powszechnie stosowane w życiu publicznym. Z powodzeniem można je wykorzystywać do zapamiętania krótkich zwrotów.

Rymowanki liczbowe, podobnie jak wierszyki i akronimy, nie służą do przyswojenia wielu treści i ich zastosowanie jest krótkotrwałe. Jak sama nazwa wnosi – do poszczególnych cyfr należy dobrać odpowiednie obrazowe słowa, które utworzą rym tzw. “rymowany obraz” jak np. cztery rowery (Skibska J., 2012, s. 21).

Zakładki obrazkowe to “stałe, pamięciowe obrazy klucze, z którymi łączy się i kojarzy dowolną zapamiętywaną informację. System zakładek to jakby szafa, w której wisi ogromna liczba wieszaków, ale ubrania na nich zawieszane – nie, i może być ich nieskończenie wiele” (Skibska, 2012, s. 21). Dlatego warto stworzyć zakładki pamięciowe poprzez słowa-klucze (obrazy), które należy ponumerować od 1 do 10. W tej metodzie chodzi o przypisanie konkretnego wyrazu do cyfry, która poprzez swój kształt oddziałuje na percepcję wzroku i pozwala skojarzyć słowo.

Warto nadmienić o zakładkach mieszkaniowych, których źródło upatrywać należy w starożytnym Rzymie, a to za sprawą imagacji własnego mieszkania, którą uprawiali starożytni. Przez wizualizację wnętrza, w których panowały harmonia i ład oraz ozdobniki w postaci kolumn, przenoszono wyobrażenia, czyli listę rzeczy do wykonania, na poszczególne elementy wyposażenia. Robiono to w spójnej kolejności, co w praktyce angażowało zarówno lewą, jak i prawą półkulę mózgu, absorbując przy tym wyobraźnię oraz wrażenia zmysłowe. Takich pokoi można stworzyć wiele. Za przykład zakładki mieszkaniowej może posłużyć potrzeba napisania artykułu. Wizualizacja będzie więc dotyczyła pokoju, w którym znajduje się biurko z kałamarzem i pustymi kartkami. Dodatkowo można zaangażować zmysł słuchu, wizualizując dźwięk skrobienia piórem po kartce (Buzan, 2003, s. 76–77).

Podobnie będą funkcjonowały zakładki alfabetyczne – do każdej litery alfabetu należy dostosować proste słowo zaczynające się na daną literę, które z łatwością będzie można wizualizować na “ekranie pamięci”. Gdy słów będzie więcej, wystarczy wybrać pierwsze ze słownika. Aby wyraz lepiej zapamiętać, można go narysować w specjalnie do tego stworzonych ideogramach (Buzan, 2003, s. 80–82).

Zaprezentowane rodzaje mnemotechnik wskazują na możliwe sposoby zaabsorbowania informacji w zależności od potrzeby: jeśli istnieje nieodzowność zapamiętania nieznacznych informacji, tylko na krótki czas, wystarczy zastosować wierszyki, rymowanki liczbowe czy akronimy, do utrwalenia większej partii materiału warto zastosować zakładki obrazkowe lub/oraz mieszkaniowe.

3. Wpływ percepcji: wzrokowych, słuchowych i kinestetycznych na naukę języka polskiego jako obcego

Ludzkie zmysły służą jednostce za kanały komunikacyjne i mają istotny wpływ na odbiór wrażeń. Za Ewą Łędzińską i Marią Czerniawską wyróżniam percepcję wzrokową, słuchową i kinestetyczną (2011). Organizując warsztaty edukacyjne, warto uwzględnić różne style uczenia się, gdyż dla indywidualnego potencjalnego odbiorcy zapamiętanie treści będzie dostępne za pomocą konkretnego kanału odbioru. Istotne w procesie edukacyjnym jest dostosowanie programu zajęć (choćby jakiejś jego części) do stylów uczenia się, które Iwona Rambowicz definiuje jako “przyjmowany zazwyczaj przez uczącego się sposób postępowania w sytuacjach uczenia się jako preferencja do posługiwania się określonymi strategiami, niezależnie od wymagań poszczególnych zadań” (2016, s. 277).

Każda jednostka preferuje pewien styl uczenia (czasami nawet nieświadomie), który sprzyja wykorzystaniu potencjału w 100%. W przypadku edukacji nieformalnej, dotyczącej zwłaszcza imigrantów z barierą językową, trudno mówić o rozpoznaniu preferencji przyswajania wiedzy. Dlatego warsztat należy prowadzić szeroko, tj. podejmując działania ukierunkowane na różne preferencje sensoryczne.

Wykonywanie poszczególnych czynności (czytanie, pisanie itp.), jak zaznacza Tony Buzan, rezonuje na wybrane półkule mózgu: prawą lub lewą, a czasami na obie. Predyspozycje jednostek świadczą o tym, czy mówić będziemy o lewopółkulowcach, prawopółkulowcach, obupółkulowcach. Lewa półkula mózgu odpowiada za logikę, przetwarza informację odnoszącą się do słów, zbiorów, liczb, kolejności, liniowości, analizy. Prawa natomiast aktywuje się podczas snu na jawie, wyobraźni, posługuje się rytmem, barwą, wymiarami, relacjami przestrzennymi, obszarem całości, czyli syntezą (Buzan, 2003, s. 50–51).

Style uczenia się poprzez wykorzystanie zmysłu dominującego powodują, iż wzrasta efektywność asymilacji materiału dydaktycznego. W poniższej tabeli zestawiono, w jaki sposób informacje są odbierane przez kinestetyków, wzrokowców i słuchowców.

Tabela nr 1. Odbieranie informacji przez wzrokowców, słuchowców oraz kinestetyków

Wzrokowcy	Słuchowcy	Kinestetycy
preferencje		
- preferują porządek wokół siebie; - w pierwszej kolejności przyswajają rysunki i kolorowe wykresy; - zapamiętują twarze;	- manifestują potrzebę mówienia; - uczą się, słuchając innych; - z łatwością zapamiętują dialogi i muzykę; - lubią formę wykładu; - tworzą długie wypowiedzi; - lubią czytać głośno;	- uczą się w ruchu, poprzez wykonywanie czynności; - najlepiej przyswajają wiedzę odgrywając rolę; - nie lubią słuchać innych; - gestykulują; - lubią emocje i ruch; - nie lubią czytać;
trudności		
- występują trudności w zapamiętaniu imion i nazwisk, tytułów, nazw itp.;	- zapamiętanie map przysparza problemów podobnie jak geometria;	- wokół kinestetyków panuje nieporządek; - forma wykładów jest dla nich nieprzystawalna;
najczęściej używane frazy		
“popatrz, jak łatwo to zrozumieć”; “spójrz jak pięknie pachnie” “ciemno to widzę”.	“słuchaj, jakie to ciekawe”; “coś mi tu zgrzyta”; “posłuchaj jakie to dobre”.	“to mnie porusza”; “czuję nacisk/napięcie”.

źródło: opracowanie własne na podstawie cytowanej literatury

W ramach organizacji zajęć językowo-animacyjno-plastycznych dla dzieci uchodźczych z Ukrainy w murach gorzowskiej biblioteki wzięto pod uwagę, iż udział w zajęciach może nie być optymalny. Wynikać to mogło z trudności doświadczenia uchodźstwa wojennego, które powoduje stres, traumę, rozchwianie emocjonalne oraz wiele innych pejoratywnych zjawisk. Ponadto dodatkową przeszkodą stanowiła bariera językowa oraz niemożność oszacowania predyspozycji u podopiecznych w sposobie przyswajania wiedzy. Tak jak nadmieniono wcześniej, warsztat poprowadzono z uwzględnieniem wszystkich stylów uczenia się, żywiąc nadzieję, iż każdy uczestnik opanuje jak największą ilość słówek w języku polskim.

Dla wzrokowców tworzone prezentacje multimedialne z kolorowymi grafikami oraz tablice dydaktyczne. Specjalnie przygotowane zakreślacze, zeszyty i podręczniki pozwoliły na utrwalenie i zapisanie treści w sposób atrakcyjny dla osób przejawiających ten styl uczenia.

Słuchowcy dzięki wspólnemu powtarzaniu leksemów na głos, dodatkowo lubiący głośne czytanie, które za każdym razem miało miejsce w bibliotece, szybciej zapamiętywali materiał. Wspólne śpiewanie piosenek po polsku również temu sprzyjało.

Zajęcia integracyjne z wykorzystaniem chusty animacyjnej KLANZA oraz układy taneczne w rytm muzyki służyły kinestetykom. W ten sposób poprzez aktywność ruchową powtarzane były słówka dotyczące kolorów i cyfr. Dzieci preferujące ten rodzaj percepcji przejawiały większe skłonności do wzięcia udziału w zadaniach ruchowych.

Scenariusze zajęć uwzględniające różne style uczenia się i nauka przez zabawę to najlepszy sposób na pomyślne warsztaty, które w połączeniu z mnemotechnikami dają wymierne korzyści w postaci przyswojenia języka obcego bez większego wysiłku intelektualnego.

4. Wykorzystanie mnemotechnik do nauki języka – organizacja warsztatów Kolorowe sylaby – zajęcia animacyjno-językowo-plastyczne

Podczas organizacji warsztatów językowo-animacyjno-plastycznych dla dzieci uchodźczych z Ukrainy w Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Z. Herberta w Gorzowie Wielkopolskim postanowiono nauczać podopiecznych elementarnych terminów i zwrotów w języku polskim. Powyższe działanie podyktowane zostało pilną potrzebą odnalezienia się uchodźców w nowym środowisku, a nie celową asymilacją. Opiekunowie dzieci również kładli nacisk na konieczność podjęcia skutecznych strategii edukacyjnych. Odbiorcami powyższych zajęć były (i nadal są) dzieci w wieku przedszkolnym, wczesnoszkolnym oraz szkolnym. Edukacja mająca miejsce w instytucjach kultury – precyzując w bibliotece – należy do edukacji nieformalnej, a sami bibliotekarze nie posiadają specjalistycznej wiedzy w zakresie glottodydaktycznym. Jednakże podjęto wyzwanie, poszukując konceptualizacji formy działań. Zdecydowano, iż najprzystępniejszą formą edukacji będzie nauka przez zabawę, dlatego m.in. wprowadzono sztuczki pamięciowe tzw. mnemotechniki. Mnemotechniki można stosować już względem dzieci kilkuletnich. J. Skibska zauważa:

“Szczególnie długą tradycję mają mnemotechniki, za pomocą których materiał przeznaczony do zapamiętania jest przekształcony w obrazowe przedstawienie. Już dzieci pięcio- i sześciolatnie potrafią tworzyć takie wyobrażenia. Należy jednak pamiętać, że przełożenie słów na obraz przez dzieci do ósmego roku życia wymaga dokładnego opisu obrazu oraz wystarczająco dużej ilości czasu”. (2012, s. 20)

Ponadto badania dotyczące neurodydaktyki wykazują, że “informacje wplecione w emocjonalny kontekst mogą być dużo łatwiej i lepiej zapamiętane niż typowo podręcznikowe” (Żylińska, 2013, s. 21). W związku z powyższym dostosowywano treści zajęć zarówno do wieku odbiorców, jak i ich predyspozycji językowych, sytuując temat kontekstowo oraz z zabarwieniem emocjonalnym.

Istotną kwestią w procesie nauczania stanowiła refleksja, czy zaproponowana edukacja nieformalna może przynieść dzieciom uchodźczym wymierne korzyści i zamierzony skutek, tj. czy opanują słownictwo w nowym języku, jeśli dobrze nie poznali rodzimego. Dlatego, zanim rozpoczęto nauczanie metodą mnemotechniczną, zainicjowano naukę polskiego alfabetu. Każde dziecko dzięki uprzednio zorganizowanej bibliotecznej zbiorce artykułów szkolnych zostało wyposażone w podstawowe materiały oraz elementarze do nauki języka polskiego. Dodatkowo wątpliwości zostały rozwiane po zapoznaniu się z literaturą Pawła Boskiego, w której została omówiona kwestia przyswajania języka przez

dzieci kilkuletnie: “Między 2. a 6. rokiem życia, a więc przed pójściem do szkoły, dziecko opanowuje wszystkie elementy macierzystego języka mówionego. Jest to proces spontaniczny, zachodzi dzięki dojrzwaniu poznawczemu w relacjach z dorosłymi. Mówimy tu o nabywaniu języka, gdyż nie jest on jeszcze przedmiotem lekcji, czyli instruktażu poprawnego używania tego narzędzia”. (2022, s. 688)

Metody mnemotechniczne, które zostały wykorzystane na warsztatach, to przede wszystkim wierszyki, rymowanki liczbowe czy wspomniane powyżej obrazowe przedstawienie omawianego tematu. Bardzo często korzystano z gotowych, znanych i lubianych “powtarzank i śpiewanek”, wierszyków, takich jak “Abecadło” Juliana Tuwima, lub wyliczanek usprawniających proces nauki liczenia, np.:

*Na zielonej łące,
raz, dwa, trzy,
pasły się zające,
raz, dwa, trzy.
A to była pierwsza zwrotka,
teraz będzie druga zwrotka.
Na zielonej łące,
raz, dwa, trzy,
pasły się zające,
raz, dwa, trzy,
a to była druga zwrotka,
teraz będzie trzecia zwrotka.*

(Rymowanka zaczerpnięta z książki *Nowe fikołki pana Pierdziolki. Powtarzanki i śpiewanki*, Poznań 2014, s. 26).

Nieodzowną pomoc w procesie nauczania stanowiły prezentacje multimedialne, własnoręcznie tworzone tablice obrazkowe, materiały dydaktyczne obrazujące kolory, cyfry, członków rodziny. W dalszej części warsztatu sprawdzała się również chusta animacyjna KLANZA, która oprócz wymiaru relaksacyjnego stanowiła bazę do powtórzenia znajomości kolorów (zainicjowano wspomniane przełożenie słów na obraz w celu wzmocnienia zapamiętania przy pomocy percepcji wzrokowej). Zabawy integracyjne z wykorzystaniem muzyki również sprzyjały szybszemu zapamiętywaniu słów i wspierały kompetencje komunikacyjne dzieci uchodźczych.

Po dwóch miesiącach cyklicznych zajęć podopieczni z Ukrainy potrafili dokonać autoprezentacji po polsku, policzyć do dziesięciu, znali kolory, dni tygodnia, nazywali członków rodziny. Umie li złożyć zamówienia w restauracji, poznali wyrażenia pomocne przy zakupie biletów lokomocyjnych, zaczęli czytać zdania po polsku metodą sylabową. Warty podkreślenia jest fakt, iż dzieci uczęszczające na zajęcia *Kolorowe sylaby* w pierwszej fazie, tj. w pierwszych miesiącach po wybuchu wojny, nie zostały zapisane do szkół i przedszkoli, gdyż opiekunki żywiły nadzieję na szybki powrót do ojczyzny. Gdyby nie oferta biblioteki, dzieci żyłyby w “edukacyjnym zawieszeniu” – nie każdy podopieczny miał warunki do uczestniczenia w lekcjach zdalnych w Ukrainie (np. brak komputerów).

Powyższe metody mnemotechniczne sprawdziły się w nauczaniu języka polskiego i dały zauważalne rezultaty. Zajęcia *Kolorowe sylaby* stanowiły podwaliny dalszej edukacji językowej, której dopełnienie obecnie podopieczni otrzymują w szkole.

Aktualnie na warsztaty *Kolorowe sylaby* uczęszczają dzieci ukraińskie w wieku przedszkolnym, a sama forma zajęć ewoluowała i została dostosowana do rozpoznanych już potrzeb odbiorców. Jednakże mnemotechniki stanowią jedną z metod, która z powodzeniem jest praktykowana na cotygodniowych spotkaniach edukacyjnych.

5. Mnemotechniki a myślenie dywergencyjne

Myślenie dywergencyjne, inaczej nazywane myśleniem lateralnym, jest przeciwieństwem myślenia wertykalnego i bazuje na twórczym działaniu, skłaniając jednostkę do innowacyjności i kreatywności. Myślenie dywergencyjne pozwala na znajdowanie alternatywnych rozwiązań problemu i należy do sprawności, którą można nabyć w celu zwiększenia swojego potencjału (De Bono, 2015, s. 7–8). Jak zauważa Agata Biedrzycka, myślenie lateralne powinno spełniać kryteria,

“które powstałemu wyobrażeniu dają łatwość wytwarzania wielu różnych pomysłów, gotowość do zmiany kierunku myślenia oraz możliwość modyfikowania informacji. Myślenie to musi wykazywać się cechami:

- płynności, której miarą jest liczba wytworzonych pomysłów;
- giętkości, rozumianej jako gotowość do zmiany kierunku myślenia;
- oryginalności – zdolności do wytworzenia nietypowych pomysłów”. (2014, s. 162)

Badania nad myśleniem dywergencyjnym (LeBoutillier, Marks, 2003) dowiodły, iż wyobraźnia ma znaczny wpływ na rozwój tego procesu (Biedrzycka, 2014, s. 162). Podobnie jak percepcje angażujące narządy zmysłów (zapach, kolor itp.) wzmacniają wyobrażenia i wpływają na jakość rozwijania myślenia twórczego. Kreatywność i jej ciągłe pobudzanie jest nieustannym motorem do poszerzania kompetencji lateralnych.

Mnemotechniki i myślenie dywergencyjne korelują ze sobą w zakresie aktywizowania wyobraźni. Odgrywa ona znaczącą rolę zarówno w procesie zapamiętywania, jak i stosowania oryginalnych sposobów rozwiązywania problemów. Zainicjowanie metod mnemotechnicznych do nauczania leksemów polskich dodatkowo wzmocnionych wrażeniowo poprzez prezentacje multimedialne, miało pozytywny wpływ na rozwój myślenia dywergencyjnego u dzieci uchodźczych, co zostało zaobserwowane przez prowadzących warsztaty.

Na zajęciach wskazywano podopiecznym niekonwencjonalne metody przyswajania wiedzy (uaktywniające wyobraźnię) będące pierwszym krokiem kreatywnego myślenia. To z kolei przekładało się w dalszej części warsztatu na innowacyjne rozwiązania poruszanych problemów. Łącząc elementy nauki języka z m.in. biblioterapią, dostrzeżono obfitość pomysłów. Przykładem powyższych obserwacji była głośna dyskusja dzieci uchodźczych na temat przeczytanej książki pt. “Intruzi” (Isren S. i Wimmer S.) odnoszącej się do tolerancji. Fabuła bajki dotyczyła zgryzot leśnych mieszkańców, u których z dnia na dzień pojawili się nieznani przybysze z dalekich stron. Obecni mieszkańcy nie tolerowali nowo przybyłych z przerażeniem wszczynając alarm, nazywając ich “Intruzami”. Wizyta gości zaburzyła ich dotychczasową, harmonijną egzystencję, dlatego postanowili zwołać zebranie, by omówić kwestie ostatnich wydarzeń. Zaczęto wytykać wady przybyszów: za dużo jedzą, są zbyt hałaśliwi. Zwierzęta skonstatowały, iż wkrótce mogą pozostać bez miejsca zamieszkania, gdyż goście potrafią zająć ich domostwa. Uradzono, że przybyszów należy przepędzić. Nie pomogły sugestie nowo przybyłych, iż w ich kraju panuje susza, brakuje pożywienia i dochodzi do bójk. “Inni” wrócili tam, skąd przybyli. Kilka dni po tym zajściu w lesie wybucha pożar. Bajka kończy się w nietypowy sposób, gdyż posiada

dwa zakończenia – to czytelnik dokonuje wyboru, w jaki sposób spuentować tę historię. Oprócz zaproponowanych możliwości (w których przybysze leśni ruszają przez morze na poszukiwanie nowego miejsca do życia lub drugiego pomysłu, iż przybysze przybywają z odsieczą leśnym zwierzętom) dzieci uchodźcze zaproponowały własne rozwiązania (np. poprzez nowe wspólne poszukiwanie miejsca zamieszkania; odbudowę zniszczonych domów i zajęcie terenu dotychczasowych mieszkańców; wyruszenie rakieta w poszukiwaniu nowej planety; teleportację do Hogwartu).

Przejawów myślenia lateralnego u dzieci uchodźczych z Ukrainy zaobserwowano więcej, a to dzięki zastosowanym metodom nauczania, które otwierają perspektywy i poszerzają horyzonty myślowe.

6. Wnioski

Mnemotechniki to metody nazywane sztuczkami pamięciowymi, które bazują na wiedzy o funkcjonowaniu mózgu i dają możliwości wykorzystania zasobów pamięci przy jednoczesnym użytkowaniu zasad kojarzenia i wyobraźni. Mnemotechniki pozwalają na łatwą absorpcję istotnych informacji. Do najpowszechniejszych rodzajów należy metoda łańcuchowa, GSP (Główny System Pamięciowy), wierszyki, wyliczanki rymowanki, zakładki obrazkowe, mieszkaniowe i alfabetyczne. Wachlarz zastosowanych technik pamięciowych jest dość szeroki: od zapamiętania dat historycznych po naukę języka obcego.

Badania nad wykorzystaniem potencjału mózgu są przedmiotem zainteresowania wielu dyscyplin naukowych (pedagogiki, psychologii i neurobiologii), implikując tym samym potrzebę wyodrębniania się nowych dziedzin badawczych takich jak: neurodydaktyka, neuropedagogika, neuroedukacja. Chociaż te (sub)dyscypliny mają wspólny rdzeń bazujący na kształceniu przyjaznemu mózgowi, nie są równoważne. Neuropedagogika, która zajmuje się wychowaniem jednostek, stanowi pojęcie najszersze; neurodydaktyka jest zatem subdyscypliną wchodzącą w jej skład. Neuroedukacja, czyli neuronauczenie, łączy w sobie powyższe, a w swojej formie skupia się na organizacji przestrzeni edukacyjnej, która w sposób optymalny wspiera uczniów w procesie nauczania poprzez wykorzystanie potencjału mózgu.

Percepcje wzrokowe, słuchowe i kinestetyczne, a zwłaszcza dominacja jednej z nich pozwala jednostce za pomocą konkretnego kanału komunikacyjnego znacznie szybciej i łatwiej przyswoić informacje adekwatnie do posiadanych predyspozycji. Podczas procesu edukacyjnego przesył informacji powinien więc być dostosowany do sposobu odpowiadającego odbiorcom. W gorzowskiej Książnicy podjęto starania podczas organizacji zajęć językowo-animacyjno-plastycznych pn. *Kolorowe sylaby*, aby uwzględnić wszystkie style uczenia się. Dla wzrokowców tworzono prezentacje multimedialne oraz udostępniono zeszyty, w których dzięki pozyskanemu wyposażeniu szkolnemu robiono kolorowe notatki. Proces edukacji językowej dodatkowo był wzmocniany poprzez wdrożenie pomocy dydaktycznych w postaci tablic tematycznych. Dla słuchowców istotne było głośne powtarzanie słów oraz śpiewanie piosenek w języku polskim. Kinestetycy odnaleźli się w prostych układach tanecznych towarzyszących śpiewanym piosenkom, a także powtarzanym frazom z wykorzystaniem chusty animacyjnej KLANZA (przebieganie pod chustą według powtarzanych kolorów).

Dodatkowo oprócz uwzględnienia stylów uczenia się wzięto pod uwagę przy organizacji autorskich warsztatów wspomniane wcześniej sztuczki pamięciowe, czyli mnemotechniki. Ponieważ odbiorcami zajęć były (i nadal są) dzieci kilkuletnie, najlepiej sprawdziły się wierszyki, rymowanki liczbowe, obrazowe przedstawienie omawianego

tematu oraz powszechne “powtarzanki i śpiewanki”. Powyższe metody dały wymierne korzyści, gdyż po dwóch miesiącach uczestniczenia w zajęciach podopieczni potrafili dokonać autoprezentacji po polsku, znali dni tygodnia, kolory oraz wyrażenia pomocne przy codziennym funkcjonowaniu w sferze publicznej (zakup biletu komunikacyjnego, zamówienie dania w restauracji). *Kolorowe sylaby* były zaczątkiem edukacji językowej, która swoje uzupełnienie znajduje w placówkach edukacyjnych. Techniki pamięciowe z powodzeniem nadal są wykorzystywane na cotygodniowych warsztatach.

Zastosowanie mnemotechnik generuje jeszcze jedną korzyść w postaci rozwijania myślenia dywergencyjnego dzieci uchoźczych. Ciągłe aktywizowanie wyobraźni wpływa na pobudzanie kreatywności. To z kolei poszerza kompetencje lateralne podopiecznych, dzięki którym odkrywają innowacyjne rozwiązania sytuacji problemowych.

Wykaz źródeł

Biedrzycka, A., 2014. Znaczenie aktywizowania wyobraźni ucznia w procesie rozwijania działań twórczych a myślenie dywergencyjne. *Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa*, 7 (3), s. 155–173.

Boski, P., 2022. *Kulturowe ramy zachowań społecznych*. Warszawa: PWN.

Buzan, T., 2003. *Pamięć na zawołanie*. Łódź: Wydawnictwo “Ravi”.

Chojak, M., 2019. *Neuropedagogika, neuroedukacja i neurodydaktyka. Fakty i mity*. Warszawa: Difin.

Chojak, M., 2020. Neuropedagogika wśród dyscyplin naukowych – próba doprecyzowania nazewnictwa. *Studia Edukacyjne*, 56, s. 369–384.

De Bono, E., 2015. *Myślenie lateralne. Czym jest i jak wiele znaczy*. Warszawa: Wydawnictwo Studio Emka.

Isern, S., 2022. *Intruzi*. Kraków: Znak Emotikon.

Jagodzińska, M., 2008. *Psychologia pamięci. Badania, teorie, zastosowanie*. Gliwice: Wydawnictwo Helion.

LeBoutillier N., Marks D., 2003. Wyobraźnia i kreatywność: Metaanalityczne badanie przeglądowe. *British Journal of Psychology*, 94 (1), s. 29–44.

Nowe fikołki Pana Pierdziolki. Powtarzanki i śpiewanki, 2014, Poznań: Zysk i S-ka Wydawnictwo.

Rambowicz, I., 2016. Style uczenia się uczniów w klasach I-III. *Przegląd Pedagogiczny*, 2. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, s. 275–290.

Reale, G., 1994. *Historia filozofii starożytnej*, T. I. Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

Skibska, J., 2012. *Mnemotechniki jako czynnik optymalizujący nabywanie przez dzieci umiejętności czytania i pisanie*. Kraków: Oficyna Wydawnicza “Impuls”.

Zimbardo, P. G., Johnson, R. L., McCann, V., 2010. *Psychologia: kluczowe koncepcje*, 4. *Psychologia osobowości*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Żylińska, M., 2013. *Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

References

- Biedrzycka, A., 2014. The importance of activating the student's imagination in the process of developing creative activities vs. divergent thinking. *Scientific and Methodical Review. Education for Safety*, 7 (3), pp. 155–173. (In Polish)
- Boski, P., 2022. *Cultural framework of social behavior*. Warsaw: PWN. (In Polish)
- Buzan, T., 2003. *Memory on call*. Lodz: Ravi Publishing House.
- Chojak, M., 2019. *Neuropedagogy, neuroeducation and neurodidactics. Facts and myths*. Warsaw: Difin. (In Polish)
- Chojak, M., 2020. Neuropedagogy among scientific disciplines - an attempt to clarify the nomenclature. *Educational Studies*, 56, pp. 369–384. (In Polish)
- De Bono, E., 2015. *Lateral thinking. What it is and how much it means*. Warsaw: Studio Emka Publishing House. (In Polish)
- Isern, S., 2022. *Intruders*. Krakow: Znak Emotikon. (In Polish)
- Jagodzinska, M., 2008. *Psychology of memory. Research, theories, application*. Gliwice: Helion Publishing House. (In Polish)
- LeBoutillier N., Marks D., 2003. Mental imagery and creativity: A meta-analytic review study. *British Journal of Psychology*, 94 (1), pp. 29–44. (In Polish)
- Mr. Pierdziolka's new tricks. Repetitions and songs*, 2014, Poznań: Zysk i S-ka Wydawnictwo. (In Polish)
- Rambowicz, I., 2016. Learning styles of students in grades I-III. *Pedagogical Review*, 2. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, pp. 275-290. (In Polish)
- Reale, G., 1994. *History of ancient philosophy*, T. I. Lublin: Editorial Board of the Publications of the Catholic University of Lublin. (In Polish)
- Skibska, J., 2012. *Mnemonics as a factor optimizing children's acquisition of reading and writing skills*. Krakow: Impuls Publishing House. (In Polish)
- Zimbardo, P.G., Johnson, R.L., McCann, V., 2010. *Psychology: key concepts, 4. The psychology of personality*. Warsaw: PWN Scientific Publishers. (In Polish)
- Żylińska, M., 2013 *Neurodidactics. Brain-friendly teaching and learning*. Torun: Scientific Publishing House of the Nicolaus Copernicus University. (In Polish)

ASSOCIATIVE MNEMONICS AS A DETERMINANT OF DIVERGENT THINKING IN REFUGEE CHILDREN – AN ANALYSIS OF THE IMPACT OF THE AUTHOR'S COLOURFUL SYLLABLES ACTIVITIES

Klaudia MAKASÓW

*The Jacob of Paradies University, Gorzów Wielkopolski
Doctoral Schools*

52, Fryderyka Chopina Str., building 7, Gorzów Wielkopolski, 66-400 (Poland)

ORCID ID: 0009-0008-7955-3578

e-mail: makasowklaudia@gmail.com

Abstract

Background: Mnemonics, which date back to antiquity, are creative methods for remembering information using association techniques that stimulate the work of both brain hemispheres. This article explicates mnemonics and discusses their types. The

possibilities of using memory techniques in a narrow and broad aspect are indicated: from remembering historical dates to learning a foreign language.

Purpose: The aim of this reflection is to highlight new (sub)disciplines oscillating around brain-friendly learning, such as neurodidactics, neuropedagogy and neuroeducation. In addition, learning styles based on kinesthetic, visual and auditory perception are considered. The main aim is to present the author's methods of working with refugee children from Ukraine in the Z. Herbert Voivodeship and City Public Library in Gorzów Wielkopolski. The correlation between effective teaching and divergent thinking is also highlighted.

Results: The use of mnemonics generates benefits in terms of developing the divergent thinking of refugee children. The continuous activation of imagination influences the stimulation of creativity. This, in turn, expands the lateral competences of the mentees, through which they discover innovative solutions to problem situations. In addition, the above methods brought measurable benefits, because after two months of participation in cyclical classes organised in the Z. Herbert Voivodeship and City Public Library in Gorzów Wielkopolski, the charges were able to make self-presentations in Polish, knew the days of the week, colours and expressions helpful in everyday life in the public sphere (buying a transport ticket, ordering a meal in a restaurant). Colourful syllables were the beginning of language education, which is supplemented in educational facilities.

Key words: mnemonics, divergent thinking, refugee children, neuropedagogy, neurodidactics, neuroeducation.

Стаття надійшла до редколегії 17.06.24.

Прийнята до друку 24.09.24.

Опублікована 10.12.24.